

למה אברהם שלח את עבדו לחרון למצוא אשה ליצחק?

1. גישה ראשונה

ר' סעדיה גאון פירוש בראשית כ"ד:ד'

ג) וְאֶשְׁבִּיעַךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּקֶרְבּוֹ. (ד) כִּי אֶל אָרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי תֵּלֵךְ וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק... (לז) וַיִּשְׁבַּעֲנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּאֶרְצוֹ. (לח) אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵלֵךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה לְבְנִי.

ואל משפחתי, המשפחה בכלל. ויש שואלים לאמור: האם לא היו אנשי משפחתו גם כן עובדי עבודה זרה, כנאמר: תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואברהם אמנם יצא מכללם, כנאמר: לא שערום אבותיכם? ונאמר בזה שני דברים: א. ידע שאנשי משפחתו קרובים יותר לשמוע לו ולהתגייר. ב. ראוי היה יותר שיטפל באנשי ביתו ויגיייר אותם.

לפי רס"ג, איזו תכונה שהקפיד עליה אברהם בשביל אשה ליצחק?

מה היתרון בבחירת אשה ממשפחת אברהם לפי רס"ג?

אבן עזרא בראשית כ"ד:י"ד

והעבד חשב בלבו כי אין עם נדיב כמו משפחת אדוניו.

גם לפי הראב"ע הגורם המכריע בבחירת אשה היא המשפחה. אבל הוא מציע סיבה אחרת לחשיבות הגורם הזה – מה היא?

ר' יוסף בכור שור בראשית כ"ד:ל"ז

לא תקח אשה לבני וגו' – כי איני רוצה שתירש אשה נכרית כבודי ועושרי, כי אם אחת מקרובותיי ולטובת קרוביו נתכוון.

ריב"ש מציע סיבה שלישית לבחירת אשה דווקא ממשפחת אברהם. איזה 3 הסיבות הכי נראה לך?

(לז) וַיִּשְׁבַּעֲנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּאֶרְצוֹ. (לח) אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵלֵךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה לְבְנִי.

האם יש תמיכה לגישה הזאת (גישת "המשפחה") מדברי העבד אל משפחת רבקה (איך שהוא מצטט את אברהם)?

דברי אברהם עצמו

(ד) כִּי אֶל אָרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי תֵּלֵךְ וְלִקְחָתָהּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק.

איך דברי אברהם מקשים על גישת "המשפחה"?

רשב"ם בראשית כ"ד:ד'

כי אם אל ארצי – ולא לאותם שאינם קרובי אלא למולדתי שבארצי תלך.

מה פירוש "מולדת" לפי הרשב"ם? איך זה עונה על השאלה למעלה ועל הסתירה בין דבריו לבין איך שהעבד מצטט את דבריו?

בראשית מג:ז'

ז וַיֹּאמְרוּ שְׂאוּל שְׂאֵל-הָאִישׁ לָנוּ וְלְמוֹלְדָתָנוּ לְאָמֵר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הַיֵּשׁ לָכֶם אָח וְנִגְד-לוֹ עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַיְדוּעַ גִּדַּע כִּי יֹאמֵר הוֹרִידוּ אֶת-אֲחֵיכֶם .

איך פסוק זה תומך בפרוש רשב"ם למילה "מולדת"? לפי פירוש רשב"ם, האם העבד שינה מדברי אברהם כשדיבר עם משפחת רבקה?

עדיין יש לשאול למה אם כן היה צורך למבחן שערך אליעזר?

ר' יוסף בכור שור בראשית כ"ד:י"ד

וצריך שתהא אשה נעימה ועינה יפה לאורחים.

רד"ק בראשית כ"ד:ל"ט

והאמת כי הוא סדר להם הדברי' כולם כאשר היו ולא נוכל לתת טעם לכל החסרי' והמלאים כי רבו, והנה הוא ספר להם כל הדברים שהיו לו עם אדניו והדברים שהיו לו עם רבקה, וכי האל זמן לו הענין כאשר אמר אברהם כי האל יצליח דרכו וכן היה כאשר שאל הוא מאת האל כן זמן לו האל וכל זה להראותם כי האל אוהב אברהם ועושה רצונו ולא יוכלו למנוע הנערה ממנו כי מה' יצא הדבר.

אולי העבד ביקש תכונה נוספת. או אולי רצה לשכנע בכך את משפחת רבקה.

רד"ק בראשית כ"ד:כ"ב

ויקח – לתתה לה אחר ששאלה בת מי היא, ואם היא ממשפחת אברהם יתן לה, וכן היה בספור הדברים, כי קודם שאלה ואחר כך נתן לה.

על איזו קושי עונה הרד"ק? לפי הרד"ק, האם שינה אליעזר את סדר הדברים כשדיבר עם משפחת רבקה ?

גישה שנייה

חזקוני בראשית כ"ד:ד'

אל ארצי חרן. ואל מולדתי אור כשדים.

לפי חזקוני, מה התכונה שהקפיד עליה אברהם בבחירת אשה ליצחק?

שד"ל בראשית כ"ד:ג'

אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני – שאם היה מתחתן בהם, שוב לא ייתכן לישראל להוריש הכנעני מארצו אחרי היותם אחים, כמו שלא יתגררו מלחמה במואב עמון ואדום.

לפי שד"ל למה הקפיד אברהם שיצחק לא יתחתן עם כנענית? האם זה נבע ממידות רעות של הכנענים?

כלי יקר בראשית כ"ד:ג'

... וזה כי מסתמא צוה שלא יתחתן בבנות הכנעני פן ילמד ממעשיהם, כדרך שנאמר בתורה (דברים ז ג) ולא תתחתן בם וגו' כי יסיר את בנך מאחרי וגו' ואם כן מה ירויח אם ישא אשה מבנות לבן ובתואל כי גם המה עובדי עבודה זרה כמו הכנעני, על כן אמר אשר אנכי יושב בקרבו, ואמר פן תשיב את בני שמה, כי אמר פשיטא אם ישא בני אשה מבנות הכנעני מאחר שאנכי יושב בקרבו מסתמא גם בני יגור אצלם ואז יש לחוש שמא ילמוד ממעשיהם, ואם ישא מבנות לבן ובתואל וידור אצלם אז יש גם כן לחוש שמא ילמוד ממעשיהם, אבל כשישא אשה משם וידור כאן אז ממה נפשך אין כאן בית מיחוש, כי מן לבן ובתואל לא ילמוד שהרי לא ידור אצלם, ומן הכנעני לא ילמוד כי לא יהיה לו התערבות עמהם, ואדרבה ישטמו אותו על אשר לא רצה להתחתן בם

אם גם משפחת לבן ובתואל עבדה עבודה זרה, איזה יתרון יש בלקיחת אשה ממשפחתם במקום מבנות הכנעני? האם הכנענים היו "גרועים יותר" ממשפחת לבן?

שד"ל בראשית כ"ד:ד' וכ"ד:י"ד

כי אל ארצי ואל מולדתי תלך – תלך אל ארצי ובהיותך שם תלך אל מולדתי כלומר אל משפחתי ולקחת אשה לבני; ממשפחתי אם תמצא, ואם לא תמצא ממשפחתי תיקח מעירי (דון יצחק). וכן משמע ממה שאמר אחר זה ולקחת אשה לבני משם, ר"ל מן הארץ או מן העיר ההיא; ועוד סיוע לזה מהנחש שעשה אליעזר, שהרי אם היה מושבע ועומד שלא לקחת אלא ממשפחת אברהם, היה לו לשאול מיד: איה בית נחור, ולא להמתין שתזדמן לו אשה מן השואבות, אשר בלא ספק רבות היו, ואשר ממשפחת נחור היו בטלות במיעוטן בין כל בנות העיר.

והמכוון בזה לפי דעתי כך הוא: דע כי הנערה, שתאמר לי כדברים האלה, אני אאמין שהיא המיועדת והראויה ליצחק בין שתהיה ממשפחתו בין שלא תהיה, ובה אדע ואאמין כי עשית חסד עם אדוני להזמין לו אשה ההגונה לו ואותה אקח ואביא לאדוני, לפיכך אני מפיל תחינתי לפניך שתקרה לפני היום, שתעשה שהנערה הראויה ליצחק תצא לשאוב ותאמר כך וכך.

איך שד"ל מוכיח שמשפחת האשה לא היתה הגורם המכריע? למה בכלל ערך העבד מבחן?

שד"ל בראשית כ"ד:מ"ז

ואשים הנזם על אפה – הפך הסדר, כי תחילה נתן לה ואח"כ שאל אותה (ע' פסוק כ"ב), ועשה זה מפני השינוי ששינה בפסוק ל"ח, שאם היה אומר להם שנתן לה הנזם והצמידים קודם שידע שהיא ממשפחת אברהם, יבינו שהיה מותר לו לקחת ממשפחה אחרת הפך מה שאמר.

מתי נתן העבד לרבקה את התכשיטים לפי שד"ל, האם העבד שינה את סדר המאורעות כשספר את הספור להורי רבקה? אם כן, למה? שד"ל כותב: "עשה זה מפני השינוי ששינה בפסוק ל"ח" – איזה שנוי עשה ואיך שני השנויים קשורים?

גישה שלישית

מלבי"ם בראשית כ"ד:ג'

אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, שהיו מושחתים במדותיהם, וכבר כתב הר"ן שהמצות והעברות שבתורה הם על שני פנים, מהם שיעשו רושם בגוף ובנפש במדות ובמעשים, ומהם שיעשו רושם רק בנפש באמונות, ואותם שיעשו רושם בגוף ובנפש, יעשו רושם אל הבנים המשתלשלים מהם, כשנאה ונקמה ואכזריות והכילות והזמה ודומי, ... לכן בחר באנשי בית אביו, הגם שהיו להם אמונות כוזבות, כמ"ש אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו, לא נשחתו במדות.

בניגוד לגישה השנייה, האם לפי גישה זאת היתה בעיה עקרונית עם הכנענים?

מלבי"ם בראשית כ"ד:י'

ויקח העבד – הנה אברהם לא השביעו רק שילך אל ארצו ואל מולדתו ליקח אשה משם, היינו שיקח אשה מעיר חרן, ולא הקפיד שתהיה דוקא ממשפחתו, שעקר היה בעיניו שלא תהיה מבנות הכנעני, ובוהה היה שליחות העבד שיקח אחר אשה הראויה ליצחק, היינו שתהיה יפ"ת וטובה בשכלה ובמדותיה, ויותר מזה לא בקש

ואחר שאז אינו מבקש מן הנערה רק שתהיה יפת תואר וטובה במדות, ע"ז בקש מה' שיופיע עזר ההשגחה לזה בסימן שעשה לעצמו בזה.

והמפרשים תמהו איך נתן לה המתנות קודם ששאל אותה בת מי את, ולדרכי לא קשה מידי, כי אברהם לא צוה לו כלל שיקח ממשפחתו, רק שיקח אשה מארץ מולדתו, וכל אשה שהיא מחרן ראויה לזה אם ימצא בה המעלות הראויות שתהיה אשת יצחק, וע"כ נתן לה תיכף המתנות.

ויאמר בת מי את – שאלה זאת לא היה לדעת אם היא ממשפחת אברהם, שלא עלה על לבו כלל שיזדמן שתצא בת ממשפחה זאת לשאוב מים, שידע שמשפחת אברהם הם עשירים ואין שולחים בנותיהם למים, רק שאל לדעת שם אביה וגם אם יוכל להתאכסן שם.

והוא שנה כמה דברים ממה שהיו כדי להוציא מגמתו אל הפועל. א] הנה אברהם לא הקפיד כלל שתהיה האשה ממשפחתו, רק שתהיה מארצו ומולדתו כמ"ש אל ארצי ואל מולדתי תלך. והיה עקר האזהרה שלא יקח מבנות הכנעני, אף שלא ימצא אשה בארצו כמ"ש למעלה, וזאת לא יכול להגיד להם, שלא היה הדבר נכנס באזניהם כלל, והיו שואלים וכי אפשר שלא נמצא אשה טובה אחת מאלף גם בארץ כנען ויש נשים רעות גם בארם נהרים, ולכן אמר להם שאברהם לא מאס כלל בבנות כנען, נהפוך הוא שבאם לא ימצא אשה ממשפחתו, יקח מבנות כנען שהיא ארצו עתה, רק שנותן הקדימה למשפחתו מצד אהבת הקרובים,

וכן אברהם אמר כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, והוא אמר אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי,

ואשאל אותה. באמת נתן לה הנזם והצמידים קודם ששאל בת מי היא, כי לא חשב כלל לקחת אשה ממשפחת אברהם כנ"ל, אבל לפי מה שא"ל שרצה דוקא ממשפחת אברהם הוכרח לומר ששאל תחלה ואחר כך נתן.

מה הסיבה לשנויי העבד לפי המלבי"ם! השווה לדברי שד"ל בגישה השניה ולדברי רשב"ם ורד"ק בנושא זה בגישה הראשונה.